

Gedetineerde A. luistert naar muziek op de radio in de gemeenschappelijke ruimte in de Amsterdamse jeugdgevangenis Amsterbaken. Foto rechts: Dezelfde gedetineerde A. in zijn cel.

FOTOS: ILYN NIKIKITJEN

Door Brigit Kooijman

De ruimte lijkt nog het meest op een groot klaslokaal. Aan bijeengeschoven tafels zit een groepje jonge mannen hun middagboterhammen te eten. Zodra de visite binnen is, gaat de deur weer op slot. Het lokaal is de leefruimte van Beringhaven, een langverblijf-afdeling van jeugdgevangenis Amsterbaken in Amsterdam. De jongens behoren tot de moeilijkste groep jonge criminelen. Ze zitten niet voor tasjetroof of een handeltje in drugs, maar voor moord of doodslag of een poging daartoe. De meeste zeggen niet veel, behalve de blonde Amsterdammer P. (23). Op zo'n mooie dag als deze zou hij dolgraag even naar het Vondelpark gaan, vertelt hij. Maar meestal staat hij er niet bij stil dat hij vastzit. Hij dwingt zichzelf om er niet aan te denken, „anders word je gek”. Hij maakt grappen; als het gesprek gaat over de 650 euro die een jeugdige gedetineerde de samenleving per dag kost, grinnikt hij: „Geef dat geld maar aan mij, dan hoef ik nooit meer iets uit te halen.”

Amsterbaken is géén hotel, benadrukken medewerkers verschillende keren tijdens het bezoek. Heus, het is geen vrolijk bestaan voor de zeventig jongens die er verblijven, in de leeftijd van 12 tot 23. Dat is al duidelijk als je het gebouw aan de Transformatorweg nadert: eromheen staan hoge hekken met erboven prikkeldraad. Ervoor ligt een gracht, als extra beveiliging. Amsterbaken is nog steeds een gevangenis. Maar het is niet meer de 'hel op aarde' die het vroeger was.

Opgesloten, maar niet in de hel op aarde

Jeugdgevangenis

Machtsmisbruik, opstand, verkrachting. Jeugdgevangenis hadden tot een paar jaar terug nog een erg slechte naam. Amsterbaken keerde het tij, maar nu wordt de instelling met sluiting bedreigd.

behandeling en opvoeding van de jongeren kwam men niet toe. Een van de oorzaken was de forse stijging van de jeugdcriminaliteit begin jaren 90, waardoor steeds meer jongeren werden opgesloten. In 2007 brachten vier inspecties, die van Jeugdzorg, Onderwijs, Gezondheidszorg en Sanctietoepassing, gezamenlijk een vernietigend rapport uit.

Ook in Amsterbaken was het volgens de huidige directeur Herman Kaal „niet plus”. De instelling, toen nog eufemistisch Jongeren Opvang Centrum (J.O.C.) geheten, scoorde volgens het inspectierapport nog slechter dan de meeste andere. Begin jaren 90 mislukte een experiment met een speciale unit voor Marokkaanse jongeren totaal. De jongens bleken te worden mishandeld; drie medewerkers werden daarvoor aangeklaagd, maar de zaak werd geseponneerd omdat - anderhalf jaar na de opening ervan - de unit inmiddels gesloten was.

Wereld van de straat

Sinds dat rapport uit 2007 is er veel veranderd. Het was een wake-upcall voor alle jeugdgevangenis in Nederland, vertelt psycholoog Peer van der Helm die als onderzoeker verbonden is aan de Hogeschool Leiden. In opdracht van het ministerie van Justitie rapporteert hij sinds 2007 jaarlijks over het leefklimaat in justitiële jeugdinrichtingen (JJ's). „De situatie was echt heel bedroevend. Het ging niet eens om gewone vechtpartijen, maar om grootschalige opstanden en verkrachtingen.”

In oktober 2007 trad Herman Kaal aan als directeur van Amsterbaken. „Mijn komst - ik heb een hulpverlenersachtergrond - was een van de eerste verbetermaatregelen hier, naast de naamsverandering in Amsterbaken”, vertelt hij. „We hebben keihard gewerkt, waarbij we politiek

de wind mee hadden.”

De ommezwaai in het denken was groot, niet alleen in Amsterbaken. Van der Helm: „Voor 2007 werkten de JJ's volgens de traditionele gevangenisfilosofie: als je mensen in een hokje stopt, gaan ze nadenken over hun zonden en beteren ze zich. We weten inmiddels dat dat niet werkt, en zeker niet bij kinderen. Kinderen hebben nog een toekomst, en wij moeten ze helpen die te kunnen opbouwen. Daar hoort psychiatrische zorg bij, scholing, en een goed leefklimaat. De afgelopen jaren is daar in de JJ's steeds meer aandacht voor gekomen.”

Er is heus nog weleens stront aan de knikker; zo brak in 2011 in jeugdgevangenis Teylingereind in Sassenheim een opstand uit omdat een groep gedetineerden ontevreden was over de huisregels en het eten. En in 2012 oordeelden de inspecties nog zeer kritisch over de omgang met jongeren in Den Hey-Acker in Breda. Maar over de andere onderzochte JJ's zijn de oordelen positief. Het laatste rapport over Amsterbaken, uit november 2013, meldt dat „de medewerkers in de dagelijkse omgang er alles aan doen om de jongeren humaan en respectvol te behandelen en te zorgen voor een goede sfeer op de groepen”.

Nog altijd lopen de medewerkers rond met sleutelbos en pieper aan hun broekriem, en ze delen ook nog weleens straffen uit, maar dat is geen regel meer. Praten is nu de regel. Van der Helm: „Als voorheen een jongere vroeg naar het waarom van een beslissing, kreeg hij te horen: 'Omdat ik het zeg.' Nu worden dingen besproken en uitgelegd. En dat is cruciaal. De harde wereld van de straat stompt hun brein af, zet de hersenen als het ware in een soort overlevingsstand. Ze vertrouwen niets en niemand meer, en het ontbreekt hen aan empathie. Door ze binnen de instelling

een regelmatig leven te bieden en een vertrouwensband met hen op te bouwen, 'ontdooit' langzaam dat verstarde overlevingsbrein.”

Sparen voor Suriname

Lang niet alle jeugdige criminelen komen op deze manier weer op het rechte pad, daar zijn Kaal en Van der Helm eerlijk in. De recidive bij jongeren is hoog, hoger dan bij volwassenen: maar liefst 70 procent gaat binnen vier jaar weer in de fout. Maar, meent de onderzoeker, op den duur moet met de nieuwe, compassievolle aanpak

Door ze een regelmatig leven te bieden en een vertrouwensband op te bouwen, 'ontdooit' langzaam hun verstarde overlevingsbrein

Peer van der Helm, psycholoog/onderzoeker

dat cijfer kunnen dalen naar 40 procent.

Aan de 18-jarige A. met zijn vriendelijke gezicht zal het niet liggen. Hij heeft ervoor gekozen, vertelt hij, om als „normale burger” te leven. Vandaag is een belangrijke dag: straks gaat hij voor het eerst, na ruim anderhalf jaar binnen de muren, op verlof. Twee uurtjes onder begeleiding „kijken hoe het buiten is”. „Voor ik hier zat, ging ik van de ene zmk-school naar de andere en spijbelde meestal. Het ging verkeer met mij omdat ik geld wilde sparen om terug te gaan naar Suriname, waar ik

geboren ben. Dat is nog steeds mijn droom.” Op zijn vijftiende werd hij voor het eerst opgepakt en voor een paar maanden vastgezet. Toen nog een keer, en nog een keer. „Driemaal is scheepsrecht, dacht ik. Inmiddels heb ik een mbo-diploma gehaald en in september ga ik buiten de richting verder leren.” Volgens A., die ook andere jeugdgevangenis van binnen heeft gezien, is de sfeer in Amsterbaken beter dan elders. „Hier houden ze rekening met je. In de instelling waar ik hiervoor zat, was het 'je moet dit en je moet dat'. Je moest je bijvoorbeeld 's ochtendvroeg melden als je wilde douchen, en dan in je kamer wachten tot je aan de beurt was. Hier hebben we een douche op onze kamer.”

Nieuw computerspelletje

Vorig jaar is Amsterbaken overgegaan op zogenaamde 'zelfsturende teams'. Het afdelingsmanagement werd opgedoekt, medewerkers leggen alleen verantwoording af aan de directie. Pedagogisch medewerker Ismael Imaalitane legt uit: „Als de jongens vroeger een verzoek indienden, bijvoorbeeld voor een nieuw computerspelletje, moesten ze naar de afdelingsmanager en kon het lang duren voor ze antwoord hadden. Nu bespreken we het tijdens onze wekelijkse teamvergadering en weten ze binnen een paar dagen waar ze aan toe zijn.” Imaalitane merkt dat dit het gedrag van de jongens positief beïnvloedt: „Ze voelen zich serieuzer genomen en nemen daardoor meer verantwoordelijkheid.”

De lunch is voorbij, er wordt opgeruimd en afgewassen. Angelo heeft een pet opgezet en loopt naar de deur, waar twee jonge begeleidsters op hem wachten. Hij glimlacht breed, steekt twee vingers in de lucht als afscheid en maakt een huppeltje.

BIJ DE MENSEN

PAULIEN CORNELISSE

Delen

Als kind moest je alles eerlijk delen. Als dat niet gebeurde, mocht de een de chocolade-rop in stukken breken en mocht de ander het eerste stukje kiesen.

Delen was moeilijk, maar delen was goed. Tijdens de puberteit leerde je dat het ieders vrije keuze was om wel of niet te delen. „Jezus, wat aso dat je die Snickers helemaal alleen opeet”, zei je tegen een klasgenootje dat het socialistische juk van de kindertijd al afgeworpen had.

Tijdens je studie leerde je mensen kennen die dingen zeiden als: „Ik vind het heel mooi dat je dit met ons wilt delen.” Toen kreeg je een beetje een hekel aan het woord 'delen'. Om aan te geven hoe triest je mensen vond die de hele tijd hun gevoelens op tafel gooiden en daar nog om geprezen werden ook, ging je het ironisch 'sharen' noemen. „Ik heb weer heel slecht geslapen”, zei iemand, en dan zei jij: „Pijn dat je het even *sharet*.” Of: „Wil je erover kleien?” (figuur 1).

Daarna, toen iedereen wel weer zo'n beetje klaar was met 'delen als mooie karaktertrek', kwam Facebook en gingen heel normale mensen ineens op een heel normale manier met elkaar praten over 'delen'. Bijvoorbeeld: „Ik kreeg zóóó'n lief filmpje van mijn neefje die aan het poepen was! Wacht, ik deel hem wel even.” Of zelfs zonder sociale media erbij: „Heeft de coach de opstelling al gedeeld?”

Je realiseerde je dat woorden niet zo vaak van een vaag domein terug migreren naar een normaal domein. Meestal is het namelijk andersom. Neem 'bewustzijn': dat was eerst een toestand waarin je verkeerde als je niet knock-out was, maar inmiddels gaat 'bewustzijn' vaker over mindfulness of over 'lekker in je lichaam zitten' of 'in het moment zijn'. 'Delen' daarentegen is van het 'share'-domein vol klankschalen weer terug in de dagelijkse realiteit gekomen. Een virtuele realiteit weliswaar - nog maar zelden dacht je bij 'delen' aan chocola.

Na de zomer is Paulien Cornelisse weer terug.

KAMERDEBAT

Dreigende sluiting

Staatssecretaris Teeven heeft onlangs besloten dat Amsterbaken per 1 januari 2016 moet verdwijnen. Vanwege onder meer de dalende jeugdcriminaliteit zijn minder plaatsen nodig. Komende woensdag debatteert de Tweede Kamer hierover, op verzoek van Madeleine van Toorenburg (CDA), zelf ooit directeur van een jeugdinrichting. Zij maakt zich zorgen over de sluiting.

Teeven koos voor sluiting onder meer met het oog op 'spreiding van justitiële jeugdinrichtingen (JJ's) over Nederland', maar velen, onder wie de Amsterdamse burgemeester Van der Laan, vinden het vreemd dat Amsterdam straks geen jeugdgevangenis meer heeft.

Dat betekent dat jonge Amsterdammers straks naar Lelystad of Sassenheim moeten, of nog verder weg. Terwijl de justitiële jeugdzorg er van overtuigd raakt dat het belangrijk is de directe omgeving van de jongeren te betrekken bij hun re-socialisatie. Fysieke afstand kan ervoor zorgen dat ze hun school niet kunnen afmaken, of dat ouders niet of veel minder op bezoek kunnen komen.

figuur 1